

520

VEDEŽ
CASOPIS
za šolsko mladost.

Tečaj III. V četrtek 8. velk. serpana (avgusta) 1850. **List 32.**

Krok, Libuša in Premisl.

Pripovedke česke.

(Konec.)

Krok ni nobenega sina zapustil. Ker so pa bile njegove tri hčere modre in toraj sploh spoštovane, dokončajo česki starašini, da naj bode ena izmed njih česka zapovednica. Srečkati (lózati) jim rečejo, in sreča je hotéla Libuši, ktero so ljudje tudi naj rajše imeli, ker je natorne moči veliko bolje od svojih séster poznala, in ljudem dosti dobrega storila. Libuša je bila zdaj česka knjeginja.

Ponižno je sprejela Libuša toliko čast, ter gre s svojimi devicami v grad „Psari“, kterege je bil Krok sozidal, in kteremu so zdaj Libin rekli. Skerbno, dobro in pravično je gospovala Libuša; vsi podložniki so jo ljubili. Nekega dne pa, ko se je bila za Staglava potegnula, kteremu je njegov ošabni brat Krudoš krivico delal, se ošabnež čez razsodbo tako raztogotí, da očitno zakriči: „Gorje nam Čehom, ki nas ženska tlači in slepari! bolje je vmreti, kakor ženski služiti!“ To govorjenje je bilo več imenitnišim všeč. Gredó k Libuši, in jo prosijo, omóžiti se, da bode moška glava čez-nje gospodovala.

Žalostnega serca zasliši to prošnjo Libuša, in

jim reče: **O** vi slavni Čehi! hrabri možje! ali ste že pozabili modre nauke poglavarja, ki vas je v to deželo pripeljal? Zakaj nočete rajše svobodni živeti, kakor da si termoglavo težák jarem na glavo nakopljujete? Pač da zaslužite gospoda dobiti, ki vas bo de hujše bičal, kot slaba ženska zamore. — Da pa vendar sebi moža, vam zapovednika izberem, dovolite, da se z duhom prerokovanja posvetujem“ — zakaj Čehi so Libušo tudi prerokinjo mislili. — Nato vstane in razpusti poslance, rekoč: „Jutri bodeste dosegli, kar želite.“

Veliko naj imenitniših, naj bogatejših Čehov je že Libušo snubilo; ali vsakemu je odrekla, rekoč, da ne misli svoje roke in prestola prodati.

Drugi dan pokliče knjeginja naj imenitniše Čehe k sebi, stopi v sredi svojih divic med nje, položi svojo krono na tla, in jih potem, ko je dala svojega konja belca pripeljati, tako nagovori:

„Pustite tega mojega pridnega konjička iti, kamor koli hoče, in sledite mu tako dolgo, dokler kmeta ne najdete, ki bode na železni mizi jedel; tistega pozdravite za svojega kneza, oblecite ga potem v to vojvodsko obleko, obujte mu te čevlje, ki vam jih izročim, in pripeljite ga k meni v moj grad „Libin.“ —

Poslanci vzamejo vojvodsko obleko in čevlje, ter sledijo neprenehoma konju. Grejo in grejo, ali konj le noče obstati. Skoraj ves dan jo že za konjem mahajo, da so jim že noge odrevenéle. Blizo Stadiške vasi pa zderči belec kot blisk s ceste na njivo, ki je bila že do malega izorana. Tukaj najdejo kmeta — Premisl mu je bilo ime, — ki je popred oral, zdaj pa na prevernjenem plužnem lemežu, to je na velikem železu pluga ali drevesa za orati kruh in sir jedel. Konj, ga vgledati, letí na skok in tok proti njemu, in poklekne pred njim s prednjimi nogami. Premisl pa sedí mirno pri svojej mizi, dokler Libušini poslanci ne pridejo, in se mu kakor svojemu prihodnjemu zapovedniku priklanjati ne pričnó. Ko ga prvič ogovoré, Premisl molčí; še le v drugo ogovorjen in za zapovednika česke dežele pozdravljen, se Premisl

pomisljevaje vstane. Nato se dotakne vola, s katerim je oral, s svojo leskovko, in pri tej priči pade volu jarem z vrata.

Hitreje od jelena zbeži vol v goro in zginе, da ga ni nikdar nihče nikjer več vidil.

Po tem — da nekoliko nepoglavitnega izpustim — Premisl kmetiško sukno sleče, lepa, draga oblačila obleče in čevlje obuže. Zasede belca in jezdi v Libin. Še niso bili daleč od njive, kar se Premisl premisli in poslancem reče: O, joj! svoje cokle sim pozabil in pa žakelj, v katerem sim imel jed spravljeno; prosim vas, naj se eden verne in mi to dvoje prinese.

Ko mu oboje podajo, vpraša eden: „Povej nam vendar, gospod! zakaj si po svoje slabe cokle in žakelj poslal? Skriti bi moral te reči, ali jih od sebe vreči, če hočeš, da se ti ne bode kakšen hudobnež posmehoval!“

„Ni taka“, ga zaverne novi vojvoda, „jaz marveč mislim, da je lepo in slavno, ako se ne bodem, čeravno sim za kneza in zapovednika cele dežele poklican, svojega roda sramoval, in svojim naslednikom spomin zapustil, od kod da izhajajo, in v kakšni obutvi da je njih dèd hodil, da vedno ponižni ostanejo brez prešérnosti.“ — Spotoma so ga razun več drugega poslanci tudi vprašali, zakaj ni, kakor drugi orači (oratarji) na tleh, ampak na lemežu obedoval. Jim odgovori: „Zato, ker jih je veliko med vami, ki si ponevedoma želé, da bi se nad njimi z železno šibo gospodovalo!“

Zdaj so že blizo Libinskega grada. Čuvaj zatrobi v rog, godba in piskanje se razlega na vse strani. Tudi knjeginja Libuša med sestrama Kàšo in Tetko v sredi svojih devíc, ki so jo lepo ovenčane in svatovske pesmi prepevaje spremljale, gre svojemu prihodnjemu možu naproti.

Kmalo zatim je bila vesela poroka. Premisl in Libuša sta v zakonskej spravi živela in oba za prid svoje dežele vzajemno skerbela. Premisl je dajal Čehom nove modre postave, in ker so o tistem

času tudi več zlato- in srebronosnih gor najdlji, je bila dežela kmalo bogata in srečna.

Drugo leto Premislovega in Libušinega gospodovanja je začela ta sedanje glavno mesto česke dežele Prag zidati. Zastran imena tega mesta nam pripovedka tole pove: Ko je Premisl Libušo vprašal, kje da naj mesto stoji, mu odgovori ona s preroškim bistrovidjem: „Mesto naj stoji ondi, kjer slišim zdaj unstran gojzda blizo Veltave sekati“, in pošlje dva posla tje gledat, kdo da seka, in kako in kaj. Posla, vernivši se, povesta: Oče in sin sta nekaj tesala. Vprašava, kaj da tešeta. Ogovorita: prag. „Prag“ naj se tedaj imenuje mesto, povzame Libuša, in ga začne res zidati. Premisl je s plugom zaznamoval, koliko da naj bo.

Libuša je vmerla pred Premislom (l. 710) v njegovo preveliko žalost. On pa je star vmerl in Čehe do svoje smerti (okoli 750) modro in pravično vladal. Grad „Libin“ je imenoval pozneje Višegrad (Višigrad). Ostanki tega grada se še vidijo. Tudi Premislove cokle so po njegovej želji naslednikom v spomin v tem gradu več kot 300 let hranili. Kam da so dospele, nihče ne ve.

Pristavek. Libuša, Premisl in pred kot ne tudi Krok ali Krak so res živeli in vladali; to pa, kar je v pripovedkah od teh treh zmišljenega, in tukaj le za kratek čas napisanega, bodo naši bravci gotovo lahko vganili. Zgodba pripoveduje reči, ki so se res zgodile, pripovedka ali pravljica pa popolnoma ali vsaj nekoliko zmišljene. J. Navratil.

Č a s.

Čas je doba našega življenja, naj dražje, kar imamo na svetu; ne paziti na-nj, bi bila naj večji zguba, naj večja pregreha, katera bi se ne dala nikdar popraviti. Ni zadosti, da se čas zmiraj rabi; marveč je dolžnost vsakega, ga dobro rabiti ali obračati.

Vi pa mladi učenci, vi morate naj bolj na čas misli-

ti, ravno zavoljo tega, ker ste še mladi, in ker še veliko važnega časa pred vami stoji. Šolsko leto bo kmalo minulo, bo minulo, kakor druga leta, in blagor temu, kateremu je mar s časom napredovati, in si dan na dan nove čednosti, umetnosti in znanosti vsake verste pridobivati.

Kako pa zlati čas urno teče! Vprašajte stare ljudi, in odgovorili vam bodo: Zdi se nam, da smo bili včeraj mladenči, ali sivi lasje nam krijejo staro glavo. Učeniki, mašniki vselej učijo od časa, in opominjajo, se ga dobro posluževati; ali velikokrat so te besede bob v steno, in tudi marsikdó izmed vas se je že večkrat potožil čez dolgi čas, rekoč: Oh, kako mi je danes dolg čas! oj, kako je dolga ta ura, kako dolg ti dan!

In svet? — Koliko reči se je svet zmislil, da bi urnemu času hitreje pretekati pomagal, to je, da bi mogel čas nemarno dalje gnati.

Mislite na vse ure, katere so se o vaši lenosti dalje spolznule, in bote vidili, da je zguba grozovita.

Nekteri rokodelec bi moral v 20 letih že bogatin biti, ako bi ne bil v svoji mladosti veliko časa nemarno zgubil; nekteri učenec bi bil zdaj že učen, slaven, pa morebiti tudi bogat mož, ako bi ne bil večkrat svojih bukvic v kotu ležati pustil.

Pa slišim nekatere godernjati: Kdo bo vedno delal, kdo se bo vedno učil; čemu je pa življenje, če se ne sme človek nič odpočiti, kratkočasiti in veseliti?

Prijatli! vse to je dobro in lepo; ali treba je misliti, po kakšni versti počivati, kako in kdaj se kratkočasiti in veseliti, da bi se ne zgodilo, da bi občutili nekaj, kar človeka otožnega in nemirnega stori, in čemur je ime dolgočasnost, katera vam pravi, da si niste pravega počitka izbrali, ter vam oznanuje, da imate v sebi nevermerjočega duha, ki bi imel vedno s časom napredovati, to je, si k čednosti neprenehoma pridobivati tudi omiko, umetnosti, in znanosti časa, v katerem živite, zastarane bedalije, kakoršna je postavim prazna vera v coperni-

ce, in drugih več, ki so omiki in prebrisanosti na poti, pa v nemar pustiti.

Ako ste trudni, ako vam je dolg čas, vzemite bukvice v roke, v katerih so lepe, naukapolne povesti, zgodbe, popisi sveta in ljudi domačih in ptujih krajev, popisi različnih živali, rastlin i. t. d.; — po tem takem si bodete prav prijetno čas kratili, in si ob enem um bistrili, serce pa blažili (boljšali). Berite tudi radi primerjene, koristne časopise, ki različne podučne reči popisujejo, in mnogo-verstno gibanje ljudi po svetu in njih vednosti kažejo, če ne, bodete enaki kazalu (cagarju) na uri, ki vedno na enem mestu ostane, čeravno se zmiraj dalje pomikuje.

O pravem času pa se sme človek tudi počiti, in se sprehajaje, ali kakšno dovoljeno igro igraje, lepo godbo poslušaje, ali kako drugači spodobno razveljevati; zakaj, kakor struna, ki dolgo napeta stoji, počí; ravno tako bi človeški duh preveč napenjan preneglo oslabel. —

Kdor bode tako ravnal, bode čas prav obračal, bode s časom napredoval. J. N. K.

Kratka slovnica slovenskega jezika.

§. 17. Številno ime ali številnica.

Številnice so besede, ki nam povejo, od koliko stvari da se govori, in so 1) določivne, če nam število natančno povejo; n. p. tri ribe, pet rakov; 2) nedoločivne, če nam število le sploh ali navprek povejo; n. p. malo rib, veliko rakov.

Številnic je 7 plemén: 1. temeljne, 2. rédne, 3. razločivne, 4. pomnoživne, 5. vdelivne, 6. ponavljavne, 7. vredivne ali vverstivne.

§. 18. Temeljne številnice.

Temeljne številnice so, s kterimi odgovarjamo na vprašanje: koliko? Imenujemo jih temeljne, ker so koren, podstava ali temelj vsih drugih. So sledeče:

1 eden (en), ena, eno *) 2 dva, dve, dve, 3 tri, 4

*) Tudi jeden, jedna, jedno. —

štiri, 5 pet, 6 šest, 7 sedem, 8 osem, 9 devet, 10 deset, 11 enajst, 12 dvanajst, 13 trinajst i. t. d. 20 dvajset, 21 eden, ena, eno in dvajset, 22 dva, dve, dve in dvajset, tri tri in dvajset, 24 štiri in dvajset, 25 pet in dvajset i. t. d., 30 trideset, 40 štirideset, 50 petdeset i. t. d. 100 sto, 1000 tisuč, jêzer (ali tavžent), 1000000 milijon i. t. d.

Eden (en) ena, eno sklanjamo: 1. eden ali en. 2. enega i. t. d. po izgledu, „lep.“ Tako sklanjamo tudi noben ali nobeden, nobena, nobeno i. t. d. Eden se rabi, kedar ni z imenom v zavezi; n. p. koliko kosov je bilo? Le eden; sicer se rabi en; n. p. le en kos.

Dva, dve, dve sklanjamo:

Za moški spol.

Za ženski in srednji spol.

1. dva

1. dve

2. dveh

2. dveh

3. dvema

3. dvema

4. dva

4. dve

5. (pri) dveh

5. (pri) dveh

6. (z) dvema.

6. (z) dvema.

Tako sklanjamo tudi oba, obé, obé ali obadva, obedve, obedve i. t. d.

Tri in štiri sklanjamo za vse tri spole tako:

1. tri *), 2. treh, 3. trém, 4. tri, 5. (pri) treh, 6. (s) tremi.

1. štiri **), 2. štirih, 3. štirim, 4. štiri, 5. (pri) štirih, 6. (s) štirimi.

Pét, šest i. t. d. do sto se sklanjajo po izgledu pét: 1. pét, 2. pétih, 3. pétim, 4. pét, 5. (pri) pétih, 6. (s) pétimi.

Eden, dva, tri in štiri morajo biti, kakor prilogi, v tistem sklonu, kakor ime; n. p. tri žene so tukaj, štiri klobuke smo kupili; — pét in vse številnice nad pét pa zahtevajo namesto 1. in 4. sklona 2. sklon svojega imena; n. p. pét žén je tukaj, šest klobukov smo kupili, ne: pét žene so tukaj, šest klobuke smo kupili.

V sestavljenih temeljnih številnicah se samo zadnja sklanja; n. p. z eden ali dva in dvajsetimi kamni, v pét in tridesetih hišah.

Sto se ne sklanja; stotina (ime iz „sto“) pa se sklanja kakor „riba.“ Ravno tako se sklanjajo tisuč, jê-

*) Za moški spol tudi trijé. — **) Za moški spol tudi štirje.

zer (ali tavžent), če se za imena rabijo, po izgledu „rak“; sicer pa se ne sklanjajo, n. p. stric imajo stotine, pa tudi tisuče (jézere ali tavžente).

Novice za mlade ljudi.

(**Delitev šolskih daril v Krajnu.**) V nedeljo 4. t. m. je v Krajnu o delitvi šolskih daril neka učenka po slovenski progovarjala, to je na pričujoče gospode govor imela. Tudi naš ljubljeni deželni poglavar, gosp. grof Korinski, rojen Dunajčan, ki se že več časa po naše uči, je bil vpricho, in Védež ve za gotovo, da je gospodu grofu slovenski govor pridne deklice prav dopadel, kakor mu naš jezik, kterega marsikteri nevédni domorodec zaničuje, tudi sploh močno dopade.

(**Žlahten gospod na očitni sodbi.**) V pondeljnik 5. t. m. so sodili v Ljubljani očitno nekega ptujega žlahtnika, ki je bil v Novakovi gostivnici tukaj sreberno žlico pobasal. Obsojen je bil, ker je gospodar žlico nazaj dobil, tri dni zapert biti. Postavi so vsi ljudje enaki.

(**Perve slovenske perjohe.**) Naša tiskarnica je dobila ravno zdaj slovenske perjohe, (to je zapisek, ki konec šolskega leta na svetlo pride in pové, kako se je vsak učenec učil), za Kamnogoriško šolo v natis. Gotovo bodo perve slovenske, ki jih bodo lahko tudi kmetiški stariši uméli. *)

Smešnica.

Tat gre memo prodajavnice ali štacune, in potisne nagloma hlebec švajcarskega sira, ki je bil zvonaj na oknu, pod svoj plašč. Prodajavec pa to vgléda, skoči za njim, in ga privleče v prodajavnico, rekoč: I čemu ti bi pa bil tak sir, ali ne vidiš, da je iz lesa le za na okno ponarejen v znamenje, da je pri meni tak sir na prodaj? — A tako? — zareži tat — jaz sim mislil, da je zaresen sir; to je pa goljufija!

*) Založil jih je verli učenik in naš pridni pomogavec g. Andr. Praprotnik, kar je gotovo očitne hvale in posnemanja vredno. Ako ne more kateri gosp. učenikov perjoh sam založiti, naj jih učencem po 2 ali 3 kr. prodaje. Vsakemu, ki bode v njih zapisan, bodo stariši te krajcarčke radi dali; zakaj po naših mislih naj se slabi učenci v perjohe ne devajo, in ravno to jim naj bode v sramoto in kazen šteto. Gospa R. Eger natisne nemudoma po naročilu 400 po enkrat preganjenih četertink (kartelcev) po 3 gld., 400 po enkrat preganjenih pól (1/2 Bogen) pa po 5 gld. dobrega denarja. Vrd.